

SOCIALE CONTACTEN EN ECONOMISCH GEDRAG OP HET VERANDEREND PLATTELAND

Drs. M. A. J. VAN DE SANDT

Landbouw-Economisch Instituut, afdeling Streekonderzoek, 's-Gravenhage

Zoals de ervaring leert en door onderzoek wordt bevestigd, worden de boeren in hun bedrijfsvoering in meerdere of mindere mate beïnvloed door de contacten die zij in hun directe omgeving, dus in hun buurt, dorp en streek, met andere boeren onderhouden. Dergelijke contacten ontstaan vrijwel overal waar mensen die veel gemeenschappelijk hebben – b.v. een gelijksoortig beroep uitoefenen – dicht bij elkaar wonen in een min of meer afgesloten ruimtelijk geheel. Voor de boeren komt daar nog bij, dat hun werk zich voor een belangrijk deel in de openbaarheid afspeelt. Veel van hetgeen op het bedrijf gebeurt wordt door de buurt- en dorpsgenoten waargenomen, waardoor tussen hen allerlei sociale en economische bindingen ontstaan.

GROEPSCONTACTEN EN UITWISSELING VAN INFORMATIES

De groepscontacten in buurt en dorp zijn van grote betekenis voor de verspreiding van nieuwe landbouwmethoden onder de boeren. Uit verscheidene onderzoeken is immers gebleken dat de boer zijn bedrijfsinformaties voor een zeer belangrijk deel van andere boeren ontvangt. Weliswaar zijn er tegenwoordig tal van andere kanalen – landbouwbladen, radio, voorlichtingsdienst –, waarlangs de boer voor het eerst over een nieuwe landbouwmethode hoort, maar het zijn gewoonlijk nog steeds de lokale contacten tussen de boeren die de sterkste invloed hebben op zijn uiteindelijke beslissing om die methode op zijn bedrijf te gaan toepassen.

Onderzoeken hebben ook uitgewezen dat deze overdracht van informatie het snelst plaatsvindt tussen leden van dezelfde informele groep, dus tussen vrienden, familieleden en bureu. Dit wil echter niet zeggen, dat elke willekeurige boer in die groepen in dezelfde mate als informatiebron fungeert. In de meeste gevallen treft men bepaalde boeren aan, met wie méér informatieve contacten worden onderhouden dan met andere boeren. Het schijnt dat in meer vooruitstrevende dorpen men zijn informaties vooral zoekt bij boeren die nóg vooruitstrevender zijn dan de andere boeren; in meer traditionele dorpen daarentegen zullen de in dit opzicht invloedrijke boeren gewoonlijk nagenoeg even weinig vooruitstrevend zijn als de rest. Men zou dit verschijnsel als volgt kunnen verklaren: in een vooruitstrevende samenleving worden andere boeren om informatie gevraagd omdat ze meer vooruitstrevend zijn dan de rest; hun vooruitstrevendheid geeft hun sociaal aanzien en sociale invloed. In een traditionele samenleving echter verleent vooruitstrevendheid geen aanzien; hier hebben boeren invloed die als behoeders van de lokale tradities veeleer de vernieuwing tegenhouden.

GROEPSNORMEN EN ECONOMISCH GEDRAG

Behalve via de uitwisseling van informaties blijken de sociale contacten ook meer rechtstreeks het gedrag van de boeren te beïnvloeden. De intensieve betrekkingen tussen de boeren en de voortdurende waarneming en controle van elkaars gedrag doen in de buurt of het dorp geleidelijk allerlei normen ontstaan, die voor alle boeren verbindend zijn en aan hen voorschrijven hoe zij zich hebben te gedragen. Zulke groepsnormen beïnvloeden het doen en laten van de boeren in een zelfde richting en geven het dus een zekere uniformiteit. Zo is in sommige dorpen het tijdstip van het melken of van het binnenhalen van het hooi en het koren duidelijk door een groepsnorm gebonden: wie geaccepteerd wil zijn, moet op een vastgesteld tijdstip beginnen.

Soms ook wordt van bepaalde boeren in het dorp een bijzonder gedrag verwacht. In een betrekkelijk gesloten samenleving kan het nog voorkomen dat in het begin van de oogst het hele dorp of ten minste een hele buurt met maaïen wacht tot een bepaalde boer ermee begint; zodra hij begonnen is, volgen terstond de anderen. Dergelijke bijzondere gedragsverwachtingen zijn gewoonlijk aan de sociale status van de betrokken boeren verbonden. Soms wordt b.v. alleen van de *grotere* boeren verwacht dat zij het eerst nieuwe landbouwmethoden op hun bedrijf toepassen, dat zij bestuursfuncties in het verenigingsleven op zich nemen of dat zij hun zoons naar de landbouwschool sturen.

De sociale normen in buurt of dorp kunnen echter ook op het totale economische denken en handelen van de boeren een stempel drukken. Hier ligt de verklaring van het gezegde, dat er eigenlijk geen achterlijke boeren, maar alleen achterlijke dorpen zijn. Zo bleek in een Amerikaans onderzoek dat de grote verschillen in vooruitstrevendheid tussen een aantal dorpen geen verband hielden met verschillen in allerlei sociaal-economische factoren tussen de boeren in deze dorpen, zoals het gevolgde onderwijs, het contact met de voorlichtingsdienst of de sociaal-economische status. De onderzoekers concludeerden ten slotte, dat de mate van vooruitstrevendheid van de boeren ten minste voor een belangrijk deel afhankelijk is van de groepsnormen in het dorp waarin zij wonen. In sommige dorpen zullen de groepsnormen het aanvaarden van allerlei landbouwkundige vernieuwingen door de individuele boeren stimuleren, in andere dorpen juist vertragen.

Voor ons land heeft HOFSTEE er op gewezen, dat in iedere streek in meerdere of mindere mate een bepaalde wijze van bedrijfsvoering, een „bedrijfsstijl” bestaat, die door alle boeren als juist wordt beschouwd. Deze bedrijfsstijl wordt in hoofdzaak bepaald door de heersende groep in de boerensamenleving, dus meestal door de grotere boeren, maar wordt als gevolg van zijn normatief karakter ook door de andere boeren nagevolgd. Afhankelijk van de aard van de bedrijfsstijl zal hij in de ene streek de toepassing van moderne landbouwmethoden bevorderen, in de andere juist tegenwerken.

DE INVLOED VAN HET ISOLEMENT

Waardoor ontstaan nu deze verschillen in groepsnormen, die in de ene samenleving zoveel gunstiger blijken te zijn voor landbouwkundige vernieuwingen dan in de andere?

In de eerste plaats kan worden gewezen op de betekenis van de verkeersgeografische ligging van de betrokken samenleving. Hoe meer de dorps- of streeksamenleving ruimtelijk geïsoleerd is en hoe verder zij verwijderd ligt van grote stedelijke centra, des te sterker ontwikkelen zich daar normen en waarderingen die weerstand bieden aan veranderingen in het traditionele gedrag. Hoe gunstiger daarentegen de verkeersontsluiting en hoe vaker de mensen met nieuwe denkbeelden en opvattingen in aanraking komen, des te eerder zullen ze tot het inzicht komen dat naast hun eigen normstelsel ook andere mogelijkheden bestaan en des te sneller zijn ze bereid nieuwe ideeën over te nemen.

Met het ruimtelijk isolement gaat dus gewoonlijk een sociaal isolement samen, maar sociale isolatie kan ook optreden in samenlevingen die ruimtelijk goed ontsloten zijn. Zij is dan gewoonlijk het gevolg van verschillen in cultureel of religieus opzicht tussen de betrokken samenleving en haar omgeving, waarmee dan ook weinig contacten worden onderhouden. Ook hier versterkt sociale isolatie binnen de eigen groep de sociale controle, die conserverend werkt op het traditionele gedrag.

DE INVLOED VAN DE SOCIALE STRUCTUUR

In samenhang met het voorgaande moet vervolgens worden gewezen op de invloed van de sociale structuur van het dorp. Bij verschillende onderzoeken is gebleken dat in cultureel, religieus of sociaal opzicht heterogeen samengestelde dorpen gemakkelijker toegankelijk zijn voor landbouwkundige vernieuwingen dan dorpen met een homogene bevolkingssamenstelling. In homogene dorpen immers werken uniforme groepsnormen en een sterke sociale controle doorgaans als een hechte barrière tegen veranderingen. Zijn daar echter bepaalde vernieuwingen eenmaal door enkele boeren aanvaard, dan zullen zij zich meestal ook sneller binnen de gehele lokale samenleving verspreiden dan in dorpen waar de boerenbevolking in min of meer scherp afgegrensde groepen uiteenvalt. Scherpe scheidingen tussen agrarische groepen – b.v. tussen grote en kleine boeren of tussen enkele grote boerenfamilies – blokkeren gewoonlijk de overdracht van vernieuwingen in een dorp. Zij kunnen echter ook gunstige economische gevolgen hebben, nl. wanneer zich tussen de groepen een verhouding van rivaliteit ontwikkelt, dus de ene groep de andere tracht voorbij te streven.

Niet alleen de structuur van de boerenbevolking is hier van betekenis, maar evenzeer die van de gehele dorpsbevolking. Dit aspect wordt zelfs in toenemende mate van belang als gevolg van de huidige economische en sociale veranderingen op het platteland. Door industrievestiging en pendelen verliezen immers steeds meer dorpen hun zuiver agrarisch karakter en vertonen zij een toeneming van niet-agrarische groepen. Uit een CBS-publicatie blijkt dat in het gehele land het percentage plattelandsgemeenten met ten minste 40% agrarische beroepsbevolking tussen 1947 en 1956 is gedaald van 56 tot 35. In diezelfde periode steeg het percentage plattelandsgemeenten met een overwegend niet-agrarische beroepsstructuur van 33 tot 54.

GEVOLGEN VAN DE VERANDERINGEN IN DE SOCIALE STRUCTUUR

De toenemende omvang van een niet-agrarische bevolkingsgroep in vele dorpen

gaat gewoonlijk gepaard met een afnemende invloed van de boeren in de lokale samenleving, met een daling van hun maatschappelijk aanzien en met een achteruitgang van hun sociale instituties en organisaties. De leidende functies in de gemeente, de kerken en de verenigingen worden voor een groter of kleiner deel door niet-agrariërs overgenomen. Aangezien deze niet-agrariërs veelal van elders afkomstig zijn, dan wel autochtone dorpsbewoners zijn die door het pendelen in aanraking komen met het stedelijke milieu en met andere normen, opvattingen en gewoonten, brengen zij in het dorp allerlei moderne invloeden. Zij beïnvloeden ook de gedachtenwereld van de boeren, die hun levens- en arbeidswijze en hun levensstandaard met die van de niet-agrariërs en de stadbewoners gaan vergelijken. Deze ontwikkeling kan bij de boeren aanleiding geven tot gevoelens van onbehagen en ontevredenheid. In een enkel geval ziet men zelfs dat zij zich eigener beweging steeds meer uit het openbare dorpsleven terugtrekken en tot een sociaal geïsoleerde groep worden.

Welke gevolgen de veranderingen in de sociale structuur van het dorp hebben voor het economisch gedrag van de boer, is nog onvoldoende onderzocht. Het schijnt wel dat in sommige dorpen de boeren onder invloed van de stedelijk-industriële elementen hun zelfbewustzijn verliezen en tot passiviteit vervallen. Vaker echter lijken zij zich in hun bedrijfsvoering en ook in hun gehele levenswijze geleidelijk aan de veranderde situatie aan te passen. Een belangrijke factor hierbij is ongetwijfeld dat het ontstaan van een groter aantal groepen in het dorp de sociale controle doet afnemen. De traditionele, het gehele dorp omvattende groepsnormen verliezen aan betekenis. Binnen de agrarische groep blijft de werking van sociale normen zich tot op zekere hoogte wel doen gelden, maar zij ondergaan geleidelijk ook de invloed van de moderne opvattingen die van buitenaf in het dorp zijn gebracht en zullen dan het aanvaarden van vernieuwingen door de boeren eerder versnellen dan tegenhouden.

Als gevolg van de veranderingen in de beroeps- en sociale structuur van de dorpen, van de verkeersontsluiting en ten slotte ook van de moderne communicatiemiddelen neemt in vele plattelandsgebieden de beïnvloedende kracht van de lokale groepscontacten geleidelijk af, al blijft hun werking overal in meerdere of mindere mate merkbaar. Tegelijkertijd komen de boeren voor de vorming van hun economisch gedrag steeds meer in de invloedssfeer van de wijdere omgeving.

LITERATUUR

- BAN, A. W. VAN DEN, Welke boeren passen de adviezen van de Landbouwvoorlichtingsdienst snel toe? *Landbouwvoorl.* 15 (1958) 7 (juli) 327-336.
- BLANCKENBURG, P. VON, Bäuerliche Wirtschaftsführung im Kraftfeld der sozialen Umwelt. Hannover 1960.
- BOHLEN, J. H. en G. M. BEAL, Hoe vinden nieuwe landbouwmethoden ingang? Vertaling door A. W. VAN DEN BAN in *Landbouwvoorl.* 15 (1958) I (jan.) 29-36.
- HOFSTEE, E. W., Sociologische aspecten van de landbouwvoorlichting. Wageningen 1953.
- KOOP, G. A., De oude samenwoning op het nieuwe platteland. Assen 1959.
- KÖTTER, H., Landbevölkerung im sozialen Wandel. Düsseldorf-Keulen 1958.
- MENDRAS, H., Les paysans et la modernisation de l'agriculture. Parijs 1958.
- WURZBACHER, G. u.a., Das Dorf im Spannungsfeld industrieller Entwicklung. Stuttgart 1954.

's-Gravenhage, januari 1961